

תוצאות הבחירות לפרלמנט האירופי: משמעויות אפשריות עבור אירופה וישראל

יוני 2019

ב-30 במאי כינסו מכון מיתווים, האגודה הישראלית לחקר האינטגרציה האירופית, התכנית ללימודי האיחוד האירופי באוניברסיטת תל אביב וקרן פרידריך אברט דיון באוניברסיטת תל אביב על תוצאות הבחירות לפרלמנט האירופי והמשמעויות האפשריות שלהן עבור אירופה וישראל. באירוע נשאו דברים שגריר האיחוד בישראל עמנואל ז'ופרה, אריאל שפרנסקי ונגה ארבל ממשרד החוץ, מאיה שיאון-צדקיהו מהאגודה הישראלית לחקר האינטגרציה האירופית, ד"ר נמרוד גורן ממכון מיתווים, הדיפלומט בדימוס ערן עציון ועומר גנדלר מהאוניברסיטה הפתוחה. מסמך זה מציג את עיקרי הדיון.

ד"ר מאיה שיאון-צדקיהו נשיאה משותפת של האגודה הישראלית לחקר האינטגרציה האירופית

בדברי הפתיחה שלה ציינה ד"ר שיאון-צדקיהו כי בבחירות לפרלמנט האירופי בלט במיוחד הגידול בשיעור ההשתתפות של בעלי זכות הבחירה. לדבריה, עובדה זו משקפת את הפוליטיזציה שעבר האיחוד האירופי, הן מצדן של אזרחיו שמבקשים לחזק את האיחוד והן מצד ה"יורו-סקפטים", אותם ספקנים שמבקשים איחוד רופף יותר. מבין כל המשברים שעבר האיחוד האירופי בעשור האחרון, היא הוסיפה, דווקא להצבעה הבריטית בעד היפרדות מהאיחוד הייתה השפעה חיובית על תוצאות הבחירות. באופן כללי, הברקזיט הניע אזרחים אירופאים במדינות החברות לתמוך בחברות של מדינתם באיחוד. אמנם מפלגות "יורו-סקפטיות" הגבירו את כוחן בבחירות, אבל הן השיגו פחות תמיכה מהצפוי. בכל זאת, היא סיכמה, אסור לבריסל להתעלם מהאתגר שמציבות מפלגות הימין הקיצוני בפני הפרויקט האירופי.

השגריר עמנואל ז'ופרה שגריר האיחוד האירופי בישראל

השגריר ז'ופרה הצביע על ארבע מסקנות שעולות מהבחירות לפרלמנט האירופי: (1) הפרויקט האירופי במצב טוב ויש בו אף עניין ציבורי מחודש. שיעור ההשתתפות בבחירות לפרלמנט גדל כמעט בכל המדינות; (2) מתנהל דיון באיחוד בשאלה מה היא אירופה ומה תפקידן של המדינות החברות באיחוד, אולם הבחירות הראו שעדיין קיימת הסכמה רחבה על כך שהחברות באיחוד האירופי היא דבר טוב עבור אזרחיו; (3) הבחירות היו חשובות מאד לתהליך של יצירת מרחב פוליטי אירופי משותף; (4) הכוחות הפרו-אירופיים היו המנצחים בבחירות ומגמה זו ברורה מאד. השגריר ז'ופרה גם נגע בשאלת עתיד היחסים בין ישראל לאירופה. ישראל לא הייתה אמנם נושא מרכזי במערכת הבחירות, שהתמקדה בסוגיות כגון שלטון החוק, שינוי אקלים, הגנת הסביבה והגירה, אך לדבריו, ישראל והאיחוד קשורות זה בזה. על אף הקולות הנשמעים בישראל "לוותר על אירופה", השגריר ז'ופרה אינו רואה בכך אופציה מעשית. כדוגמה, הוא התייחס לתגליות הגז של ישראל בים התיכון וציין כי אירופה – ולא ארה"ב או סין – היא זו שתהיה בסופו של דבר צרכנית הגז שאותו ישראל תיצא. האיחוד אינו יכול לוותר על ישראל וישראל אינה יכולה לוותר על האיחוד, אמר השגריר.

עומר גנדלר האוניברסיטה הפתוחה

עומר גנדלר זיהה את התהליכים המרכזיים שעולים מהבחירות, בראש ובראשונה המעבר משיטת שתי מפלגות לשיטה של ריבוי מפלגות קטנות יותר. משמעות הדבר כי בפרלמנט האירופי החדש, שתי המפלגות העיקריות – מפלגת העם האירופי (EPP) והאיחוד הסוציאלי-דמוקרטי (S&D) – לא יהוו עוד רוב בפרלמנט ולשחקנים חדשים ומגוונים יהיה תפקיד משמעותי יותר בקבלת החלטות. הוא הוסיף שבעוד שאובדן הרוב נתפש כהתרחשות בלתי צפויה, בפועל זה שיאו של תהליך שמתרחש זמן רב. במהלך 20 השנים האחרונות, המפלגות המובילות בתוך כל אחת ממדינות האיחוד מאבדות אף הן מכוון. גנדלר ציין כי העובדה שמפלגות ה"יורו-סקפטים" ניצחו בשלוש מארבע המדינות הגדולות ביותר באיחוד משקפת תחושות אנטי-ממשלתיות באנגליה וצרפת, ואילו באיטליה ההצבעה נגד האיחוד שיקפה את הלך הרוח שאותו מבטאת הממשלה המכהנת. אף על פי כן, אמר גנדלר, בקואליציה הבאה בפרלמנט האירופי יהיו יותר מפלגות פרו-אירופיות, וזאת לנוכח מחלוקות הולכות וגוברות בין המדינות החברות באיחוד בסוגיות של אינטרסים לאומיים. גישות בעד ונגד האיחוד מושפעות במידה רבה גם ממחלוקות בין המרכז לפריפריה בכל מדינה. לסיכום, גנדלר העיר כי תוצאות הבחירות בבריטניה מצביעות על כך שהמפלגה שתצא הנשכרת ביותר מהיפרדות מהאיחוד, לאור עזיבת החברים הבריטים בפרלמנט, תהיה ה-EPP. לאור זאת ואובדן הרוב למפלגות המסורתיות שהוזכר מעלה, ייתכן שמפלגה זו דווקא תקשיח עתה את עמדתה כלפי דחייה נוספת של הברקזיט.

נגה ארבל חוקרת בכיר במרכז למחקר מדיני, משרד החוץ

נגה ארבל התייחסה בדבריה לרמה האנליטית שבמסגרתה יש להבין את תוצאות הבחירות לפרלמנט. לא יהיה זה נכון, היא אמרה, להעריך את התוצאות בהתאם לציר ימין-שמאל או אף לאורך ציר מרכז-קיצון. תחת זאת, יש להתייחס לתוצאה לפי שני ממדים במקביל. ממד או ציר אחד הוא "יותר אירופה מול פחות אירופה", והשני "אוניברסליסטים מול לאומנים". מעניין לציין, אמרה, כי בעוד שנרשם שינוי קטן מאד בין הצדדים, התרחשו שינויים משמעותיים בין הקבוצות שמרכיבות כל צד. חשוב גם לציין, הוסיפה ארבל, שמחנה ה"פחות אירופה" מורכב בעיקר ממפלגות שמבקשות לשנות את האיחוד, אך לא לפרוש ממנו (בהקשר זה, בריטניה יוצאת דופן). ארבל הדגישה כי תרגום השינויים בהרכב הפרלמנט האירופי לכוח פוליטי מוחשי אינו ישיר. התמיכה בשתי המפלגות המסורתיות ירדה אל מתחת ל-50 אחוזים בפעם

הראשונה בהיסטוריה של האיחוד. למרות זאת, מחנה ה"יותר אירופה" עדיין נהנה מרוב בלתי מעורער וירכיב כנראה את הקואליציה הבאה. עוד הדגישה ארבל כי בקואליציה הצפויה יהיו מיוצגות פחות מדינות חברות ועוד פחות ממשלות מכהנות. מרבית האוניברסליסטים תומכים באינטגרציה עמוקה יותר, בעוד שמרבית הלאומנים מתנגדים לכך. ארבל טענה שכתוצאה, אף שהלאומנים זכו ביותר מושבים בבחירות, קואליציית ה"יותר אירופה" שכנראה תיווצר תחזק את האוניברסליסטים. זאת, בין היתר, בשל הירידה בכוחה של ה-EPP והגידול בכוחן של מפלגות אוניברסליסטיות במחנה ה"יותר אירופה". אף שה-EPP שמרה על מעמדה כסיעה הגדולה ביותר בפרלמנט, היא כנראה תמצא עצמה בעמדת מיעוט בסוגיות רבות שיעסיקו את הקואליציה הנכנסת הצפויה (מדיניות סביבתית וחקלאית, לשם התחלה).

אריאל שפרנסקי

מנהל המחלקה לארגונים אירופאים, משרד החוץ

אריאל שפרנסקי דיבר על האתגרים שעומדים בפני ישראל לאור תוצאות הבחירות בפרלמנט האירופי. ישראל תצטרך להתמודד עם מציאות חדשה בפרלמנט כמו כל המדינות החברות באיחוד ואלה שאינן חברות בו – מצב יותר מפולג, בלא שלטון רוב של אף אחת משתי המפלגות הוותיקות, ועם סדרי יום מנוגדים של קבוצות ומפלגות שונות. מבחינת ישראל, העבודה עם הפרלמנט האירופי יותר מורכבת משום שישנם גורמים בפרלמנט שאינם מוכנים לדבר עם ישראל ואחרים שעמם ישראל אינה מדברת, כגון AfD ו-FPÖ. שפרנסקי הזהיר כי הציבור הישראלי אינו רואה את האיחוד בעין כה חיובית ובמידה וחלקים בפרלמנט האירופי יתמקדו בהודעות או מהלכים ביקורתיים כלפי ישראל, יחריף הדבר את הדעה השלילית בקרב ישראלים וישפיע לרעה על מערכת היחסים עם האיחוד. אף על פי כן, ישראל לא ויתרה על האיחוד והקשרים ושיתופי הפעולה המעשיים עם האיחוד רחבים ועמוקים. השאלה היא באלו תחומים ניתן להרחיב את היחסים הללו עוד יותר ואיך, בהינתן העובדה שהאיחוד אינו מאפשר לעת עתה שדרוג של היחסים עם ישראל כתוצאה מהזיקה אותה הוא מייצר עם הסוגיה הפלסטינית. לאירופה ימשיך להיות עניין בישראל, ולהיפך, משום ישראל רלוונטית לסוגיות החשובות לשני הצדדים, לרבות הסכסוך הישראלי-פלסטיני ואיראן.

ערן עציון

לשעבר ראש האגף לתכנון מדיני במשרד החוץ וסגן ראש המל"ל

ערן עציון ציין כי הבוחרים בישראל ובאיחוד האירופי נוטים יותר לעבר המרכז, אבל מה שנחשב "המרכז" נע לעבר הימין מבחינת העמדות המהותיות. תוצאות הבחירות בשני המקומות הופכות יותר ויותר נזילות, כפי שהודגם על ידי ירידת מפלגות ותיקות וממוסדות, ועליית כוחות פוליטיים חדשים. בו בזמן, ציין, הבוחרים מותשים, עמוסים ומבולבלים בעידן זה של חדשות כוזבות ודיסאינפורמציה, הפוליטיקה הופכת פרסונלית מאד, והממדים הבינלאומיים והפנימיים של מדיניות ופוליטיקה מתערבבים זה בזה ברמה חסרת תקדים. ההבדלים בין הבחירות הישראליות והאירופיות ניכרים וכוללים: (1) מגמות הפוכות בשיעורי ההשתתפות – עלייה באירופה וירידה בישראל, כנראה אף עוד יותר בבחירות הקרובות; (2) הבדלי סדר יום מבחינת הבוחרים: הגירה, טרור, כלכלה ושינויי אקלים היו סוגיות מרכזיות בבחירות באירופה, אבל לא כך בישראל; (3) הגישה כלפי ממשל טראמפ היא חיובית בישראל והרבה פחות מכך באירופה. ממשלת ישראל, ותומכיה בציבור, למעשה "ויתרו" על האיחוד האירופי וחלקם אפילו רואים בו סוג של "יריב". מצד שני, ישראל נמצאת פחות על סדר היום של האיחוד, בהשוואה לעבר. עציון הציג גם המלצות באשר להמשך הדרך. לדבריו, יש לעשות מאמץ בישראל ובאיחוד להיאבק נגד תופעת החדשות הכוזבות ועליית הלאומנות. כמו כן, הציע עציון, יש לתת לציבור משקל מובנה רב יותר בקבלת החלטות ובתהליכים דמוקרטיים. הוא גם הזכיר את הצורך לחזק מוסדות על מנת להמחיש לציבור שבפוליטיקה לא הכול אישי, ואמר כי הוא תומך בשיתוף פעולה חזק יותר בין כוחות פרו-דמוקרטיים בישראל ובאירופה. הלאומנים הישראלים והאירופים כבר עובדים ביחד, וגם הליברלים בשני הצדדים חייבים לעשות זאת.

ד"ר נמרוד גורן ראש מכון מיתוים

לדברי ד"ר נמרוד גורן, השלכות הבחירות לפרלמנט עבור ישראל יתבהרו יותר לאחר שימונו נשיא חדש לנציבות האירופית ונציג עליון חדש לענייני חוץ ומדיניות ביטחון. על ישראל לראות באיחוד האירופי ידיד – הגם אם ביקורתי – ולא יריב, ועל ממשלת ישראל לחדול מהסתה נגדו. תחת זאת, עליה לשתף את הציבור בעומקו ורחבו של שיתוף הפעולה הישראלי-אירופי. התקווה בקרב הימין הישראלי שגורמי ימין קיצוני באירופה – שמביעים עמדות ביקורתיות פחות כלפי מדיניות ישראל – יצליחו לשנות את האיחוד מבפנים, התבדדה בבחירות. בעיני גורן, זו התפתחות חיובית עבור ישראל. פרויקט אירופי חזק, שזוכה לתמיכה של מפלגות וקולות מגוונים בפרלמנט האירופי ושמחויב לערכי הדמוקרטיה הליברלית, משרת את האינטרסים של ישראל. בהתייחסו למאמצים של מנהיגים פופוליסטיים בישראל ובאירופה לעזור אלה לאלה בבחירות שלהם, אמר גורן כי טוב יעשו חברי המחנה הדמוקרטי-ליברלי אם ייקחו מהם דוגמה. גורן קרא לאיחוד האירופי להגביר את תמיכתו בארגוני חברה אזרחית בישראל שמקדמים שלום ודמוקרטיה. הוא גם המליץ שישראל תקדם בברכה מעורבות אירופית במאמצים לקדם שלום בין ישראל לפלסטינאים, במקום להדיר את האיחוד ולהשאיר את מלאכת התיווך רק בידי ארה"ב (שבתקופת טראמפ כבר אינה מקובלת על הפלסטינים כמתווכת יחידה). האיחוד, מצדו, צריך לאשרר מחדש את המחויבות שלו לעקרונות ופרמטרים של שלום ישראלי-פלסטיני המבוסס על פתרון שתי-המדינות, הואיל והעדר אשרור שכזה גורם לפוליטיקאים ישראלים לפקפק בכך שהאיחוד עדיין מחויב לנושא. גורן גם קרא לאיחוד ליטול יותר יוזמות לקידום השלום במקום לחכות לפרסומה של תכנית טראמפ, ולמצוא דרכי פעולה שעוקפות את הפיצול הגובר בנושא בין מדינות אירופה.